

Så å si

En filosofisk fagbok i godt humør.

I sin nye bok *Passasjer hos Derrida, Platon, Aristoteles* skriver Øyvind Pålshaugen at både Wittgenstein og Derrida «har et usvikelig gehør for forskjellen mellom hva som forsøkes sagt med et språklig uttrykk, og hva det språklige uttrykket faktisk sier». Men der Wittgenstein er opptatt av fravær av mening, ser Derrida etter overskudd av mening i språklige uttrykk, hvordan betydningsdannelsen utfolder seg uavhengig av forfatteren og dennes intensjon.

Formidler relevans. Både Ludwig Wittgenstein og Jacques Derrida er blitt oppfattet som kontroversielle, ikke minst fordi de berører fundamentale aspekter ved vitenskapelig tenkning og rasjonalitet. Samtidig så de på seg selv som praktikere, utøvere av tenkning, som oppløste filosofiske problemer fremfor å «løse» dem, og som igangsatte en kritisk prosess innenfor ulike filosofiske diskurser. I tråd med dette er arven etter Wittgenstein og Derrida å anse som oppøvelse i tenkning. Deri ligger deres relevans for hvordan vitenskapelige tekster, faglitteratur og sakprosa i sin allmennhet konkret utformes.

Det er dette denne boken har som mål å formidle. Det er slett ikke noe enkelt prosjekt, for det risikerer selv å falle for samme kritikk som det retter mot forklaringsivrige kommentatorer. Når det dreier seg mer om å se hvordan betydning blir til, enn om selve argumentet betydning oppstår i, må denne innsikten formidles på en måte som selv virker oppøvende og ikke forklarende.

Stemmens makt. Det første av i alt seks essays har tittelen «Hvordan skrive filosofihistorie», og tar opp enkelte passasjer fra Derridas studie av Edmund Husserls *Om geometriens opprinnelse*. Her tar Derrida tak i nye problemstillinger ut fra oppdagelsen av at Husserl i all sin tenkning rundt skriften og språkets betydning selv er blind for betydningen av sin egen bruk av språket. Sentralt står tanken om det uavgjorbare i forholdet mellom mening og væren. For

Pålshaugen er det imidlertid ikke de filosofiske argumentene og drøftingene i seg selv som teller mest – noe fraværet av sekundærlitteratur kan tyde på – men passasjene, selve den konkrete utførelsen av argumentasjonen.

Også i essayet «Stemmens makt» er det passasjer fra en tekst av Derrida som driver det hele fremover. Her stanser ikke Pålshaugen ved Derridas argument om at stemmens makt gjør at vestlig filosofi har forestilt seg at språket og skriften kun er redskaper for bevisstheten; han fører denne innsikten videre. Pålshaugen argumenterer for at dette gjør seg gjeldende i kulturen som sådan, ikke bare i filosofien.

Passasjer ... er en tidvis krevende, men svært velskrevet vitenskapskritikk.

Tekstens røst. Man kunne igjen kanskje forventet en mer utstrakt bruk av andres kommentarer, et rom for andre stemmer, så å si, i denne inngående kommentaren til nærvær- og fraværspromatikken i Derridas *Stemmen og fenomenet*. Men også her synes den filosofiske drøftelsen å være sekundær i forhold til studiet av dens utførelse.

På denne måten virker det stundom som om forfatteren, riktignok slett ikke uten en viss sympatisk effekt, er vel så mye fengslet av sin egen stemme i den løpende teksten som av Derrida og hans argument om stemmens makt og evne til å opphøye *logos* – ordet, rasjonaliteten, tanken – til en ubestridelig, autoritativ plass i vestlig tenkning.

Det sympatiske ligger i inntrykket man som leser får av at det som sies er noe den som skriver så å si har tatt dypt inn over seg og blitt ett med. Det er som å høre en litt dyp røst, velmodulert og velopplagt, imøtekommende og pedagogisk; det blir noe så sjeldent som en fagtekst i godt humør.

Slik får Pålshaugen så å si på en dobbelt ironisk måte illustrert hvordan erfaringen av stemmen som fenomen er opphav til en vedvarende form for kulturelt selvbedrag, nemlig av at alt lar seg erkjenne, forklare, finne ut og utredes, at alt lar seg fastholde i et overbevisende og varig nærvær bare det språkliggjøres, eksempelvis i vitenskapelige tekster og deres akademiske konvensjoner, inkludert dialog

med sekundærlitteratur. Det er et selvbedrag på konkret nivå.

Tiger på tanken. I de to siste essayene skifter Pålshaugen gir, og slipper en annen tiger på tanken, så å si, idet han i akselererende grad veksler om fra Derrida til Wittgenstein i sin gjennomkjøring av aspekter ved Aristoteles og Platon i lys av begrepet om språkspill, eller rettere sagt, i lys av hvordan vitenskapelig og filosofisk fremstillingsform er blitt til det formen fremstår som i dag.

Underveis i en bok som dypest sett handler om det å skrive, vil man kanskje forvente refleksjoner over retorikken, som fikk ny aktualitet omtrent parallelt og ikke minst i forbindelse med den dekonstruktivistiske tenkningen som står Pålshaugen nær. Men når retorikken ikke berøres mer enn den gjør, er nok dette et bevisst valg. Med det vell av faglige tekster om retorikk som nå finnes på markedet, dreier det seg her om et annet perspektiv.

Velskrevet. Man blir ikke god til å skrive med et oppslagsverk om retorikk på fanget, for også retorikken må innøves, integres, og på lignende vis er det i Pålshaugens passasjetenkning tale om å oppøve oppmerksomhet overfor den konkrete tekstutforming, hvordan betydningsdannelsen ord for ord, setning for setning, kan følge andre veier enn de man ønsker, kort sagt hvordan ordenes grammatikk (Wittgenstein) utfolder seg. Det er dette Pålshaugen vil vise oss med sine passasjer.

Passasjer ... er en tidvis krevende, men svært velskrevet vitenskapskritikk. Med sin bevissthet om radikaliteten i det performative har den som prosjekt å påpeke farene i et grunnleggende selvbedrag som boken selv, i en avsluttende passasje, viser at den er seg bevisst:

Så hvis vi skal trekke noen sikker konklusjon ut av alle de luftige teser, argumenter og formuleringer som er presentert i det foregående, må det være denne: Tendensen til kulturelt selvbedrag er vanskelig, for ikke å si umulig, å legge bak seg, fordi den alltid ligger foran oss – den truer i hver eneste nye setning vi er i ferd med å skrive.

Det er noe proustiansk i denne konkluderende passasjen i *Passasjer*, som om hele boken skulle være en forberedelse til seg selv.

KNUT STENE-JOHANSEN

Glimt av metafysikk: Mia Berners poesi er samlet i *Et leskur for*

Mentor

Mia Berner debuterer med diktsamling et halvt år etter sin død.

Tora Ulstrup

– Det fine med dette arbeidet har vært å kunne føre samtaler med Mia også etter at hun døde, sier Steinar Opstad, som var en nær venn og samarbeidspartner av Mia Berner.

I hånden holder han *Et leskur for vinden*. Det er en liten, hvit bok. Bare tittelen lyser i Mia Berners signalrøde farge – som hun konsekvent bar fra den dagen hun mistet sitt livs kjærlighet, den store finske poeten Pentti Saarikoski, i 1983.

Tilbake hit. Mia Berner feide inn i hovedstaden fra Sverige for syv år siden, iført sin umiskjennelige røde habit. I hele 60 år hadde forfatteren, journalisten, sosiologen, psykologen, filosofen og samfunnsdebattanten levd og virket i nabolandet. Hva som brakte henne tilbake hit, verserer det ulike teorier om i vennekretsen. Steinar Opstad vil nødig spekulere. Men,